

BAB V

MODÉL KAGIATAN APRÉSIASI CARPON

DI PANGLAWUNGAN 13

5.1 Aprésiasi Carpon

Sawala sastra mangrupa salah sahiji kagiatan pikeun ngaprésiasi carpon salaku hiji karya sastra modéren. Nyoko kana tilu fungsi sastra anu salian ti pikeun hiburan jeung sumber informasi, karya sastra ogé salaku sumber atikan keur nu macana. Konsép atikan dina kontéks ieu panalungtikan, aya dina wengkuan anu lega. Hartina, teu kawatesanan ku prosés pangajaran di lembaga atikan formal.

Kagiatan aprésiasi sastra di sakola formal geus tangtu aya dina kurikulum salaku palanggeranna. Tapi, kagiatan aprésiasi sastra dina wengkuan nonformal ogé geus loba dipaké ku para aprésiator karya sastra kalawan miboga aturan jeung palanggeranna sorangan. Kagiatan saperti kitu ilahar aya dina hiji komunitas atawa kelompok. Aya ogé anu leuwih formal dina wangun sanggar sastra. Salah sahiji kelompok wanoja pangarang sastra Sunda nya éta Patrem, anu karya-karyana dipedar dina ieu panalungtikan.

Hasilna, tépéla carpon-carpon karya sastrawati Sunda Patrem teu saukur némbongkeun sisi sénsitifitasna kana prinsip-prinsip gender saperti dina panalungtikan saméméhna, tapi ogé miboga informasi sosial keur nu macana. Ajén-inajén sosial budaya anu nyangkaruk dina carpon-carpon karya sastrawati Sunda Patrem perlu diaprésiasi, minangka informasi anu salian ti éndah, ogé miboga mangpaat keur masarakat umumna. Salah sahiji carana dijadikeun bahan aprésiasi ngaliwatan kagiatan sawala sastra.

Kagiatan sawala sastra anu dipilih ku panalungtik nya éta dina kagiatan lawungan rutin di komunitas nulis carpon Panglawungan 13. Panglawungan 13 mangrupa kelompok/komunitas widang tinulis carpon dina basa Sunda anu diasuh ku Aam Amilia, salah saurang anggota Patrem. Dina kagiatan rutinna, Panglawungan 13 diajar ngeunaan téori jeung aplikasi nulis carpon. Salian ti éta, nyawalakeun ogé hal-hal séjén anu patali jeung sastra Sunda, hususna carpon.

5.2 Rarancang Kagiatan

Sangkan luyu jeung tujuan dina ieu panalungtikan, kagiatan dirancang dina wangun sawala sastra anu nyoko kana rumusan masalah anu geus ditangtukeun saméméhna. Dina ngararancang kagiatan sawala sastra, ngawengku ngaran kagiatan, tujuan, tempat, jeung waktu lumangsungna kagiatan.

5.2.1 Ngaran Kagiatan

Ieu kagiatan aprésiasi carpon ngagunakeun istilah sawala sastra. Pangna kitu, lantaran konsép kagiatan atawa aprésiasina lumangsung dina wangun sawala. Kagiatan sawalana bédha jeung kagiatan sawala Panglawungan 13 dina umumna, anu ilahar medar perkara téknihs nulis carpon.

5.2.2 Pamilon Kagiatan

Anu jadi pamilon dina ieu kagiatan sawala sastra nya éta anggota wanoja Panglawungan 13. Pangna dipilih ngan anggota wanoja wungkul, lantaran diluyukeun jeung para pangarang carpon anu diaprésiasina.

5.2.3 Tujuan Kagiatan

Tujuan ieu kagiatan nya éta:

- a. sangkan hasil panalungtikan ngeunaan struktur, semiotik, jeung ajén-inajén sosial bisa diaprésiasi ku para pangarang anyar minangka salah sahiji pangalaman sastra;
- b. sangkan pangarang anyar meunang pangaweruh ngeunaan dua carpon karya wanoja pangarang anu jangka waktu gumelar tina carpon anu kahiji jeung anu kaduana nya éta 20 taun;
- c. sangkan pangarang anyar meunangkeun hiji inspirasi pikeun nyieun karya sastra séjén.

5.2.4 Tempat jeung Waktu

Kagiatan sawala sastra lumangsung di kantor rédaksi Manglé, Jl. Lodaya No. 19, Bandung. Kagiatan lumangsung poé Saptu, 14 Juni 2014 kalawan dimimitian ti jam 09.00 nepi ka 11.45 WIB.

5.3 Modél Aprésiasi Carpon

Modél aprésiasi carpon ngaliwatan kagiatan sawala sastra, ngawengku léngkah-léngkah kagiatan saperti ieu di handap.

5.3.1 Bubuka

a. Maca hasil karya sastra

Ieu kagiatan miboga tujuan pikeun méré pangalaman sastra, nya éta pangalaman ngaprésiasi hasil karya sastra wangun carpon. Ieu kagiatan ogé méré kasemptan pikeun mekarkeun kamampuh aprésiasina. Carpon anu mimiti dibaca nya éta “Harga Hiji Surat” karya Tika Gartika tina buku kumpulan carpon *Guriang Tujuh*. Carponna bisa katitén saperti ieu di handap.

Harga Hiji Surat Carpon Tika Gartika

Ratna keur jongjon ngaomé-ngomé buukna anu saenyana mah geus luis. Kawas nu tacan sugema manéhna hayoh waé dangdang-déngdék mapantes dangdanana bisi aya kakurang. Ti mimiti pulas wedakna beureumna biwir nu dilipstik, sarta modél buukna nu dipotong pondok meunang ti salon. Bajuna mah can rap dipaké da ceuk pikirna, babari soal baju mah, kari rap. Teu kudu hésé milih jeung mapantes da baju nu rék dipaké téh karék meunang nyokot tadi ti modiste langganana.

Keur jongjon Ratna ngageulis,

“Rék ka mana, Rat?” kadéngé sora Ilham salakina ti tukangeunana, nangtung palebah panto kamar.

“Aya acara ti kantor, salametan meunang ténder,” walon Ratna bari jongjon neuteup kalangkang beungeutna dina kaca.

“Geuning mani sataker kebek dangdanna, jeung deui naha teu diondang jeung salakina?” Ilham nanya deui semu tugelah.

“Soal dangdan éta mah kabeuki awéwé. Soal ondangan sanés urusan abdi. Upami kirang panuju mah mangga sasauran ku anjeun ka bagéan ondangan. Tos teu kedah papanjangan, sakedap deui nu nyampeur dongkap. Moal enya kedah disampakkeun ku nu patorong-torong,” témbal Ratna semu teu maliré.

Ilham kadéngé ngarahu, beungeutna kaciri bangun nu ngemu kakeuheul.

Bener ceuk caritaan Ratna, teu lila nu nyampeur datang. Sanggeus nyarita sakeudeung jeung Ilham, Ratna indit jeung nu nyampeur kana mobil.

Sajungna Ratna indit, bari nutupkeun panto hareup, Ilham sakali deui ngarahu, bangun hayang nyingkahan sagala katugenah haténa.

Ras Ilham kana caritaan Ratna tadi nu semu malikkeun omonganana. “soal dangdan éta mah kabeuki awéwé.” Enya Ilham rumasa kungsi ngesek-ngesekkeun Ratna basa hiji waktu paréa-réa omong.

Inget harita Ilham téh kakara pisan ngalaman dua bulan ngaligeuh teu boga gawé. Teu digawé sotéh lain lantaran dipecat, tapi pausahan tempat manéhna digawé bangkrut.

Puguh waé sagala ngarumasna mah, tina tuman nyekel pagawéan anu aya hasilna keur kulawarga, ari ayeuna lugah-ligeuh. malah keur mimiti mah Ilham mindeng murang-maring teu puguh. Ku bingung atuh da rék kumaha ngamimitianana deui kana digawé, pajamanan beuki samporét kieu mah. Éta ogé lain teu usaha deui néangan gawé nu séjén Ilham téh, tapi dalah dikumaha da geuning nu parayu mah angger waé anu laluis jeung karéwes wungkul.

Keur dina kaayaan kitu téh, Ratna anu jadi pamajikanana bet katempona téh kawas embung milu prihatin.

Geus katempo ti mimiti manéhna balaka yén pagawéanana macét lantaran bangkrut téh, ngariukna beungeut Ratna bet matak nyentug kana haténa. Karasa bet kawas nu nganaha-naha ngabongan-bongan.

Ku kitu téa mah pantes, Ilham ogé rumasa kawin ka Ratna téh sanggeus megatkeun duriat batur anu geus masket. Enya, duriat Ratna jeung hiji mahasiswa nu keur pengkuh kana diajar. Harita mah manéhna ngarasa jadi jago bisa ngéléhkeun musuhna kalawan gampang. Teu rék kitu kumaha da Ilham harita keur aya dina tumpukan duit. Manéhna keur suksés, nepi ka kalawan gampang bisa ngajiret kolotna Ratna supaya hasil mangaruhan anakna.

Sedengkeun ayeuna giliran manéhna dina kaayaan naas, teu babari rék narimakeun kaayaan kitu téh.

Komo basa harita sajolna manéhna tas ider-ideran néangan lowongan pagawéan bari teu hasil, jol ka imah téh disampakkeun ku pasemon Ratna nu kacida tiisna.

“Cing Rat aya cai, akang hayang nginum, halabhab,” pokna bari ngadayagdag dina korsi ngarasakeun kacapé.

Ratna teu némbalan nanaon, terus nyokot cai sok ditunda dina méja bari pasemonna mah angger tiis. Ilham nuturkeun paripolah Ratna ku teuteup panonna rada tampi raos.

“Aya naon Rat, mani siga ka musuh ka akang téh,” manéhna nanya nyobanyoba rada heureuy.

“Nya éta teu aya nanaon pisan. Saumur sirah disusuhun asa kakara ayeuna ngalaman teu kararaban sangu ti énjing!” Ratna némbalan bari kuraweud.

“Har, kutan. Kapan tadi énjing sésa anu disangu goréng aya kénéh,” Ilham nyarita deui siga nu héran.

“Sumuhun nyésa, kapan budak urang nu keur meujeuhna bilatung dulang téh aya tilu,” témbal Ratna angger kuraweud.

“Cik atuh Rat, sakalieun teu aya keur Ratna mah kumaha wé carana. Ulah nyiksa manéh kitu, akang teu téga!” omong Ilham rada ngagelendeng.

“Suka kénéh peurih beuteung abdi mah batan kudu puntang gurayang ka batur. Abdi téh kudu hayoh waé kikituan, kudu guda-gadé? Moal abi mah, kapok!” Ratna némbalan semu nahan piceurikeun bakat ku keuheul.

“Naha akang téga urang pada ngomongkeun ku tatangga?” pokna deui bari angger dareuda.

“Naha ngurus teuing tatangga, nulungan henteu. Nu ngomongkeun mah

jelema teu puguh gawé waé. Matak naon atuh nginjeum heula ka Ceu Atik, nunda pakéan matak naon ari enya mah sagala geus euweuh!” témbal Ilham rada nyereng.

“Naon Ceu Atik pagadé liar bank lieur? Sami waé sareng badé naranjangan abdi kitu mah. Moal abdi mah, najan beuteung peurih ogé moal rék ngamurah-murah pakéan abdi!” Ratna nyarita teugeug.

“Laah dasar awéwé, sakitu geus reuay anak téh teu weléh ngalulugukeun kana dangdan! Euweuh deui kabekina nu diurus téh soal dangdan waé,” salakina némbalan rada ngécé.

“Pokona abdi mah kajeun kudu nahan beuteung lapar tibatan rudin barang paké!” ceuk Ratna bari ngagejlig ka tukang.

Ti harita kanyahoan ku Ilham unggal manéhna balik balangsiar, Ratna suwung di imah. Barudakna tiluanana dipihapékeun di ninina. Nepi ka dina hiji poé mah indung bapa Ratna datang ménta supaya anakna tiluanana ulah disambat deui ku manéhna da geus dicukup sagalana ku kolot-kolotna Ratna.

Nyeri karasana kana haté éta kaputusan téh. Ku teu nempo kana harga dirina pisan, abong keur apes. Tapi manéhna teu bisa kukumaha da rumasa teu bisa nyukup kahirupanana. Turug-turug Ratna beuki mindeng luas-léos.

Kakara sababaraha poé kaliwat Ilham bisa meunang keterangan ti Ratna. Kitu ogé sanggeus diguliksek. Ratna nyarita yén manéhna geus digawé di hiji pausahaan anu kawilang gedé.

Teu wudu Ilham ngarasa kapeupeuh mamaras da keur kaayaan manéhna sakitu susahna néangan gawé, ari Ratna bangun babari meunangna téh. Tapi da lamun manéhna mikir deui, mémang Ratna mah salian ti boga pangarti téh, ogé rupana beunang dibawa ka hareup.

“Na atuh ari enya mah digawé ratna téh teu békéja ka akang, ngarah akang teu deudeupeun,” pokna, barang Ilham meunang béja ti Ratna.

“Nganggo kedah deudeupeun? Na abdi téh budak leutik? témbal Ratna bari ucul-ucul di kamar.

“Lain kitu, da Ratna téh pamajikan akang atuh! Bisi aya kitu kieu pan akang ogé saeutikna kababawa,” témbal Ilham leuleuy.

“Oh kitu, percanten waé ka abdi kang, tangtos tiasa ngajagi diri,” Ratna némbalan semu ngagampangkeun.

“Sukur waé ari kitu mah,” ngan sakitu-kituna Ilham nyarita minangka ngupahan manéh.

Tapi teu ku hanteu dina hiji poé mah, basa manéhna keu reureuh sanggeus balik udar-ider, teu sawatara lila jol aya mobil eureun hareupeun imahna. Ceuk pamikirna tangtu nu nganteurkeun Ratna. Tapi barang jrut, awéwé nu turun téh bet nu séjén lain Ratna.

Éta awéwé téh ari nilik kana dedeganana mah can kaitung kolot-kolot teuing, turug-turug dangdanana ogé kaitung pantes deuih. Ku saliwat ogé jol katangén éta awéwé téh lain awéwé teu boga pangarti.

Sanggeus pupuntenan sarta dimanggakeun, Ilham nyanghareupan éta awéwé di rohangan paragi narima sémah.

“Punten waé Yi, sateuacanna ibu hoyong terang bilih ibu lepat nyémah. Leres ieu téh rorompokna pun Ratna?” sémah awéwé ngamimitian obrolan.

“Leres, bu” témbal Ilham.

“Ké, dupi ayi saha?” si ibu nanya deui.

“Abdi, salakina,” ceuk Ilham bari rada panasaran, naha manéhna terus ditanya kawas rék didakwa.

Jeung saenyana, éta ibu téh terus cruk-crek bari gogodeg. Panonna semu anu ngaaha-naha.

“Karah carogéna? Sakieu gandangna jeung bangun sabar! Atanapi ayi téh kuuleun? jol kitu waé nyaritana si ibu lucu téh.

Ilham ngarasa héran jeung semu teu genah ngadéngé omongan si ibu nu geulis, tuluy manéhna nyarita.

“Ké heula bu, pangna ibu sumping ka dieu téh aya maksad naon? Naha ibu kagungan maksad badé awon ku jalanan ibu jol maparin kateuraos ka abdi, atanapi badé aya maksad saé. Upami ibu awon pamaksadan panto rorompok tiasa kénéh dibuka, mangga énggal sasauran, aya perkawis naon ngeunaan punbojo?” Ilham némbalan daria tapi paromanna némbongkeun kakuatan dirina.

Si ibu rada ngahuleng sakeudeung ditémbalan kitu mah ku Ilham. Geus kit uterus nyarita deui,

“Kieu ieu téh Yi. Terus terang tadi ti rorompok mah dugi ka bieu Ceuceu téh ambek nyedek tanaga midek. Tapi nguping kasauran Ayi asa aya jalan pikeun milari batur badanten.”

“Mangga, bandanten perkawis naon? Upami kadada kaduga tangtos ku abdi diperhatoskeun,” Ilham némbalan semu leuley.

“Dipi Ayi sok kaicalan tuang rayi Ratna?” ceuk si ibu.

“Kaicalan mah tara da sok wangsul waé ka rorompok,” témbal Ilham rada teu ngarti.

“Tah, palebah mulihna téh sok tabuh sabaraha? si ibu nanya deui.

“Seseringna mah sok wengi waé. malah upami malem Minggu mah tampolana dugi ka subuh,” Ilham jol terus terang waé siga nu manggih geusan ngabudalkeun eusi haté.

“Naha ayi anu janten carogéna tara curiga?” ceuk si ibu deui.

“Curiga mah henteu mung sok ditaros waé tos ti mana ti manana, da awon-awon ogé abdi téh salakina. Tapi da waleranana téh wangsul ngiring rapat sareng dunungan, margi manéhna téh sekertaris jabatanana mah,” Ilham némbalan bari rada boga haté nyangka teu puguh ka Ratna.

“Tah, kumaha numutkeun ayi éta jawaban téh pantes? Naha tiasa kahartos aya digawé mani durduran kitu?” si ibu katempona beuki sumanget nanyana.

“Numawi da upami ku abdi disuhunkeun keterangan nu langkung écés téh sok kalah ka murang-marang. Abdi romaos nuju naas nuju teu aya kakiatan dina nganapakah kulawarga, janten abdi téh sok tara kateterasan,” Ilham bari semu nahan katugenah dirina salila ieu nyarita terus terang.

“Lepat éta téh yi, dihenteu-henteu ogé ayi téh carogéna. Nu jelas, kumara ayi lemah teu tiasa ngariksa nu janten garwa, abdi ngiring disangsara,” si ibu nyarita bari semu nahan kaambek.

“Ari kitu naon margin?” ceuk Ilham teu ngarti.

“Bilih teu uninga, tuang rayi nu jenenganna Ratna téh parantos

ngalambangsari sareng Diréktur Pausahaanana, dununganana, nya éta salaki abdi!” si ibu nyarita semu ambek bari ngahégak.

Ilham molohok reuwas bari héran, aya ambek, aya wiring teu dihargaan. Keur kitu, si ibu neruskeun omonganana, “Bilih teu uninga tah mangga parios ieu bukti-buktna, dina serat-serat sapertos kieu. Mangga taroskeun ka tempat-tempat anu kasebat dina éta serat. Abdi mendakan ieu serat téh tos rada lami ti sababaraha tempat. Panginten nuju mabok ku asmara, lat hilap ka nu kararitu mah, sokna dimana waé. Tapi nya ieu pisan anu ngalantarankeun ibu tiasa mendakan rasiahna. Margi salami sababaraha sasih ieu kalakuan salaki ibu téh robih. Pangpangna anu katawis pisan mah asa rada sering ka luar kota, alesanana dines. Duka rapat, duka seminar, duka raker, wah asana téh seueur alesan mah. Tah, ieu anu saleresna mah!” si ibu kalawan tatag ngajelaskueun bari nyodorkeun surat-surat satumpuk. Ku Ilham sarérétan ogé geus kajudi, mémang tulisan jeung tandatangan Ratna. Nu séjénna surat-surat bukti tos mondok di hotel anu hotel anu sakitu peuting. Éta kabéh ceuk si ibu nu nyémah téh hasil panalungtikan manéhna., Jadi keur Ilham naon gunana suladak-silidik deui. Nu penting keur manéhna pangakuan Ratna. Ka dituna kari kuma engké.

Karasana ku Ilham sanggeus si ibu geulis pamitan, asa aya raheut dina haténa. Asa moal kaubaran ku naon waé ogé. Anu jadi sabab manéhna ngarasa, Ratna bener-bener geus teu ngahargaan dirina. manéhna asa geus teu dianggap jelema, sato ogé boa naon keur babandinganana. Da kapan anjing ogé masih dipikasieun ku jelema da bisi ngégél.

Tapi Ilham embung ninggalkeun kalalakianana, manéhna embung nyeungceurikan nasibna sarupa kitu.

Ku kituna, basa Ratna daang tengah peuting manéhna kalawan tatag ngajak nyarita.

“Ah capé atuh, énjing baé!” ceuk Ratna bari jejebris terus ka pangkéng.

“Da moal lami, Rat! Akang ngan hayang nyacapkeun kapanasaran. Lain soal séks, akang geus rumasa kana kakurangan diri, teu bisa nyugemakeun,” Ilham nyarita leuleuy bari nuturkeun ka kamar. Gék manéhna diuk dina korsi anu aya di kamar éta.

“ari kitu aya naon bet bangun penting?” Ratna nyarita bari angger teu soméah, terus ngalaanan pakéan rék salin.

“Cik sakali ieu mah akang hayang nyarita sing bener jeung Ratna. Akang boga kénéh hak ménta ha lieu lantaran akang masih kénéh sah kakurung ku tikah jeung Ratna,” Ilham nyarita tatag tapi angger leuleuy.

Ratna cicing teu némbalan, paromanna némbongkeun kabingung. Lila-lila Ratna Malik nyanghareup ka Ilham.

“Tah ayeuna cing tingali ari ieu lere ti Ratna?” omong Ilham bari ngaluarkeun surat-surat ti si ibu tina saku piavana, terus disodorkeun ka Ratna.

Sajngjonan siak baé beungeut Ratna sepa kawas manggih kareuwas, biwirna katara ngageter, panonna nu tadi giras bangun nangtang ayeuna semu ngemu kasieun nu pohara. Tapi teu lila kituna téh. Saterusna Ratna katempo bisa nahan rasa anu gumulung dina batinna. manéhna mencrong ka salakina terus pokna bari semu ngécé, “Pinter kang Ilham ari nyilidik néangan rusiah batur mah! Mun atuh beubeunangan téh nu beunang diduitkeun!”

“His, éta mah urusan akang! Anu penting ayeuna, naha ieu téh bener?” ceuk Ilham tetep leuleuy sanajan geus kasigeung haténa.

“Kapan éta sakitu jelasna! Upami kirang jelas, éta lalaki anu jadi dunungan abdi téh panutan haté abdi baheula anu dipegat duriatna kalawan licik ku kakayaan akang. Manéhna téh hiji sarjana nu berhasil, anu...!” karepna Ratna rék terus norolang nembrakkeun rasiahna kawas hayang puas, tapi kaburu dieureunkeun ku Ilham.

“Tos, tos cekap! jadi ieu téh bener?” Ayeuna kumaha pikarepeun Ratna, da moal enya Ratna rék nyandung onaman!” ceuk Ilham megat kalimah Ratna.

“Sabalikna ti abdi, ayeuna tos aya bukti, tos aya pangakuan ti abdi. Akang badé kumaha? Keur abdi, ngalakonan hirup kawas ayeuna teu jadi halangan!” témbal Ratna bangun nangtang.

“Rék ngalacur nyah?” teu kaampeuh Ilham nanya.

“Sanés!” témbal Ratna tandes bari dina panonna kawas nyorotkeun seuneu, “Sanés lacur, margi abdi mah nembé hahadéan kalawan teu aya pamrih kana harta atanapi pangkat. Lacur mah upami abdi hahadéan bari aya nu diarah. Dina hukum tikah, abdi téh sah pamajikan akang, tapi kalakuan abdi ngaladénan akang teu bénten sareng lacur, da abdi rumasa ngarah kolot abdi kajamin hirupna sapertos cita-citana kapungkur waktos ngamprokkeun abdi ka akang. Numawi waktos akang tos teu aya araheunana ku abdi teu diajénan deui!” Ratna mani teu euleum-euleum ngabudalkeun eusi haténa. “Jadi ayeuna kari kumaha akang, teu suka mangga serahkeun, suka kénéh urang hirup kieu saterusna,” ceuk Ratna neruskeun omonganana bangun puas.

“Teu hadé atuh kiktuan téh, kumaha engké ceuk omongan deungeun?” Ilham nyoba-nyoba nyabarkeun pamajikanana sanajan haténa geus mimiti panas ngadéngé kekecapan Ratna.

“Kapan saur akang keur naon ngagugu omongan deungeun? Omongan tatangga? Keur urang teu bisa dahar, aya nu nulungan? Kapan kalah ngaromongkeun!” témbal Ratna éstu teuneung.

“Kumaha mun akang teu suka, tapi akang moal nyerahkeun da gedé duriat ka Ratna,” omong Ilham hayang ngajugjungan pakarepan Ratna.

“Ceuk abdi ogé teu langkung akang, apan akang téh lalaki, umat anu kawasa anu sagala wenang ngaleuwihan awéwé. Ngan keur abdi sanajan kudu ngaluuarkeun duit, abdi leuwih suka lamun téa mah dikedahkeun supaya diserahkeun!” Ratna ngomongna tetep teuneung bari mencrong ka salakina.

“Ké Rat, ulah waka luluasan kitu! Keur akang mah lain ku soal duit-duit kitu keur pameulina da tangtuna ogé Ratna mah geus siap. Soal nyerahkeun, keur akang mah soal nu kacida pentingna, teu bisa dilalaworakeun!” ceuk Ilham neureuy kapeurih haténa.

Ratna teu nyarita deui tuluy malik nukangan, kop kana sikat buuk terus ngurus buukna kalawan ayem. Katempona Ratna kawas nu tos manggih hiji jalan pikeun kaluar tina rereged hirupna.

Ilham sanggeus cacarita terus ngoloyong ka luar ti kamar, sup manéhna ka kamar hareup terus diuk ngadayagdag, panonna neuteup kana lalangit rohangen hareup.

Meunang tilu poé sanggeus cacarita jeung salakina, ratna lep tara balik ka

imahna. Ari ditéang ku Ilham sihoréng balikna ka imah indung bapan, ngahiji jeung barudak.

Ilham ngarasa kasedekkeun tina sagala perkara, antukna manéhna sagala horéam, sagala teu purun. Tapi dina kaayaan kitu, tetep haté kalalakianana garasa teu narima kana kalakuan Ratna.

Dina hiji peuting ba'da magrib, Ratna ngurunyung datang bari kulimis kahujanan. Katempona ku Ilham, Ratna téh bet kawas hiji mustika anu beuki éndah cahayana. Hanjakal bet dikuriling ku seungseureudan, nepi ka keur Ilham matak mawa racun tina peurahna.

“Kumaha kang babadantenan urang kamari téh?” Ratna ngamimitian nyarita, tara-tara.

“Rat, akang sakumaha beuratna ka pamajikan, dipikir mah milu dosa lamun ngantep Ratna terus icikibung dina dosa lantaran midua haté. kalah kumaha ogé dina agama mah kapan teu meunang awéwé kitu peta téh,” ceuk Ilham sorana leuleuy.

“Jadi akang badé ngaragragkeun talak ka Ratna? Tah, abdi geus gaduh jangji anu sami sareng kaul, lamun abdi ditalak ku akang, abdi masrahkeun ka akang artos sajuta rupia minangka mulang tarima. Akang téh sami sareng ngalubarkeun abdi tina dosa anu langkung abot,” ceuk Ratna bari rada imut, anu biasana tara téa daék imut hareupeun Ilham.

“Ratna ulah kacida teuing ngahinakeun akang ku cara sarupa kitu. Akang lalaki, sanajan euweuh gawé, akang teu hayang ngajual talak ka pamajikan,” Ilham rada nyeuneu.

“Da abdi gé sanés badé ngagaleuh serat talak, pan tos lisan tadi akang ka abdi. Éta mah kantun ngalereskeun ka kaum. Artos sajuta mah étang-étang pamulang tarima ceuk abdi ogé!” témbal Ratna keukeuh bari imut semu anu meunang.

Tina pakeukeuh-keukeuh soal ieu, tungtungna Ilham ngarasa nyel waé amarahna asa kasundut.

“Teu, akang teu hayang dibeuli-beuli, teu perelu tameuli mangrupa duit sanggeus dirurujit ku pamajikan!” Ilham nyarita rada nyentak.

Atuh der waé duanana paréa-réa omong deui nepi ka Ilham lat kapohoan, manéhna ngabudalkeun kasumpeg, kaambek haténa nu geus lila dikemu harita kénéh.

Sora piring anu brong-brang pareupeus diruksak ku Ilham geus teu kacatur deui. nempo kitu Ratna ngayekiek sieun, rék lumpat ménta tulung, asa hésé rék ngaléngkah ogé bakat ku kasima. Ku asa kakara nempo Ilham sakitu napsuna. Di luar katempo ku Ratna hujan mani ngagebrét, tadina mah teu kanyahoan da keur patorong-torong téa.

Ratna ngarasa kacida sieunna nempo nu ngamuk téh, panon Ilham kacida girasna.

“Kang Ilhaaaam, atos Kang! Tos ari teu kersa mah, abdi ogé moal maksá! Atoos Kang!” Ratna jejeritan bari ceurik bakat ku sieun.

Ngadéngé kitu, ana gebro téh Ilham malédogkeun botol nu peupeus mani meneran pisan kana beungeut Ratna. Ratna ngajerit, karepna rék lumpat ka luar. Ku Ilham diudag, tungtungna Ratna kasedekkeun ka juru. Ilham ningali Ratna

boborot getih tina beungeutna kawas nu beuki kaasupan sétan. Gabres-gabres waé seuseukeut kaca dipaké ngahanca awak Ratna. Getih ulawéran kamana-mana, kamar tengah kawar anu dicébor ku cét beureum.

Lila-lila Ratna teu kuat, manéhna ngulapés, bru waé kapaéhan. Nempo Ratna teu empés-empés, Ilham kawas nu satengah diélingan. Rey manéhna ngarasa keueung jeung sieun. Berebet lumpat ti rohangan tengah bari ngeukeukeweuk potongan kaca.

Subuh-subuh, tatangg kénca katuhueunana gujrud lantaran hansip wanci janari nganyahoankeun tina caangna lampu di imah Ilham, bet katempo panto teu nutup jeung jandélana muka. Disangka aya bangsat, hansip asup ka imah. Ari bréh pohara kagétna nempo tengah imah pinuh ku getih. Ratna kasampak loba tatuna tapak panyiksa.

Hansip dibantu ku pulisi anu harita terus ditéang, néangan saha nu boga dosa. Saréréa nyaksrak ka unggal kamar di éta imah. Tungtungna kapanggih di kamar barudak, dina pangasaréan si bungsu Ilham geus teu nyawaan, palebah jantungna nanceb popotongan kaca nu seukeut.

Anéhna barang dipariksa ku dokter, Ratna masih bisa katulungan. Tatuna henteu ngalantarankeun manéhna ngaleupaskeun nyawa. Anu geus tangtu céda tina raheut dina beungeutna bakal ninggalkeun tapak keur dirina. Tapak talajakna dina kahirupan.

Bandung, April 1984

Carpon anu kadua nya éta “Surat keur ka Sawarga” karya Ami Raksanagara tina buku kumpulan carpon *Surat keur ka Sawarga*. Carponna bisa katitén saperti ieu di handap.

Surat keur ka Sawarga carpon Ami Raksanagara

Abah, kumaha damang? Nuhun upami damang mah. Damel naon Abah ayeuna naha nuju ngalanglang sérang, atanapi nuju calik dina mabrana bulan purnama bari mangkék paré ranggeuyan di pipir leuit? Duh, kumaha teuing saéna leuit sawarga? Atanapi masih osok kénéh ngagintir, murag-muragkeun paré pipir hawu. Haneut bari sidéang. Dina hawu dibulen ku lebu, aya beuleum sampeu anu dibungkus ku keretas. Ari dibuka téh aduh éta sampeu téh nya konéng, nya seungit, nya beresih. Manawi téh kanggo Abah, éh geuning éta téh kanggo abdi. Waas ku abdi téh dibantun, kepoh-kepoh ditupan, emh geuning meni raos. Peletrak gula beureumna. Ari saur Abah téh geuning:

“Endén, di kampung mah kieu geuning, da teu aya anu anéh...”

“Puguh éta anu anéh téh. Beuleum sampeu anu seungit sareng pulen, tadi siang ditatanggung ku Abah ti huma. Sampeu anu dipelak ku Abah, diririduh ku Abah, diala ku Abah, ditanggung ku Abah teras dipesék dibeuleum dibulak-balik ku Abah. Ari parantos asak di ka abdikeun. Katampi pisan ku abdi téh lahir batin.”

Kawangwang dina ciptaan ku abdi, Abah téh ngeueung di pasir, gecruk-gecruk mulak-malik taneuh, sagala dipelakeun di pasir sakur anu tiasa dituang mah. Aya suuk, aya sampeu, aya hui, aya nangka, aya peuteuy mani raweuy, aya waluh, aya kukuk, sareng sagala rupi baé. Panasna basisir henteu ditolih, salira hanaang ditahan-tahan. geuning saur Abah, ari hanaang téh Abah mah sok ngala tiwu, duka sabaraha teukteuk.

Abah, abdi rusras ka jaman ka pengker saparantosna Ema mulih téh. Bruy-bray sajarah kahirupan abdi sorangan saparantos kenal sareng pun lanceuk, putra Abah. Salajengna tepang sareng Abah sareng Ema, kitu deui palaputra Abah anu sanésna.

Abah, abdi mah pituin urang Bandung. Janten lembur abdi mah Bandung, kota Bandung. Tara aya nu nyebat kampung ka Bandung mah, sadayana ogé nyebatna téh upami henteu kota, nya dayeuh Bandung. Saparantos Abah janten mertua, abdi téh asa gaduh lembur di kampung. Lembur singkur anu ku Abah dipikacinta, tanahna dipacul dibulak-balik diririduh, dijaga dipulasara dipikanyaah, atuh abdi ogé bet ngaraos anéh, gaduh rasa cinta anu sesah ngagambarkeunana. Balong anu aya di lebakeun bumi panggung, anu di sakurilingeunana aya kangkung, aya taleus, bet katingal deui bruhbréh. Laukna patingsuruwuk, diheurap téh lalumpatan. Pancuran ngagelenggeng kana bagbagan. Henteu ditiungan geuning, dugi ka abdi mah badé mandi téh ngakut sinjang ngakut sepré, da henteu biasa mandi plung-plong. Sieu ditoong ku Gatotgaca.

Sakalieun diajak mandi di walungan Cipalebuh, abdi nyusud heula walungan, milari panyumputan. Milari batu ageung anu ngajarentul saageung leuit, kanggo nyingkur. Kalintang resepna mah kokojayan memerian di walungan anu caina hérang, ngan teu kaur haté téh isin baé sieun aya anu noong. Padahal urang lembur mah, anteng baé anu ngarebak téh baluligir. Anu ngaruru, anu nyeuseuh, anu icikibung baé aya. Ari abdi mah gawé téh ngan culang-cileung baé. Éh, di sisi walungan téh seueur batu aralit, mani meles hideung. Mani tingbeleket lauk aralit, matak resep.

Ari wangsul ti cai, Abah sareng Ema téh parantos ngantosan.

“Mangga geura tuang, Endén. Tuh aya goréng lauk emas, kénging ngala ti balong. Aya sambel, ieu aya lauk asin deuih. Tah, éta mah écéng kénging ngala ti balong. Kieu tuang di kampung mah, teu aya nu saé...”

Dina kastrol alit aya angeun kacang. Abdi téh ngalimed neda, mani ni’mat. Sanguna pulen kénging ngakeul Ema. Abah téh calikna sila tutug. Peda dina lodor alit téh pada nyiwitan. Putra Abah anu aralit méh-méh gelut parebut hulu peda. Abdi téh seuseurian, lucu ningal pamolah barudak. Dirérét ku abdi téh, éta anu pamegt, pipina mani camihmil. Alasna piring séng bodas, sanguna metung, huapna ageung sareng kerep. Katingalna téh samutut-samutut baé. Lucu. Ngageter haté abdi harita. Karaos tumuwuhna rasa nyaah anu sesah ngébréhkeunana, sesah nyanggemkeunana. Bari sareng teu acan gaduh nanaon ogé, dina émutan téh bet nyipta-nyipta, barudak téh ku abdi didu’akeun, mugi-mugi sing kénging atikan anu luhung, anu ahirna mah tiasa mandiri, dugi ka tiasa mikanyaah balaréa anu mikabutuh kanyaah maranéhna. Rerencepan abdi ngadu’akeun.

Dina hiji dinten abdi diajak ka huma téh, majar bilih hoyong uninga. Abdi giak. Subuh-subuh Ema parantos nimble, pibekeleun kumplit sareng deungeunna. Aya kéré mujaér, lauk asin, lalab sambel, sareng dadar endog. Manawi téh henteu tebih. Aduh, geuning nya tebih nya nanjak, jaba panas deuih pasisiang mah. Abdi téh betah diuk dina batu di penclut. Sakuriling bungking satungtung deuleu horéng laut, Laut Kidul bangun anu nguliwed badé nyambung ka laut Kalér. Kalintang matak waasna. Sabaraha taun éta pasir dikucel ku Abah téh? Aya saung jangkung di dinya téh. Atuh urang téh brak muka timbel di dinya. Ari turun deui ka lembur, Abah henteu léngoh, aya sampeu, aya daunna guntang-gantung ditanggung. Wangsulna nurugtug mudun.

Dina dinten sanés, abdi diajak ka laut, ka Cilauteureun. Ema téh popolah deui pibekeleun di jalan. Abdi diaanteur ka laut, katut pun lanceuk. Bekel mah ku Abah baé ditanggung, ulah ku nu sanés. Lumayan rada capé ka laut téh, nanging barang dugi mah ka basisir, ka Santolo, abdi hilap dikacapé. Resep baé nu aya. Na aya ombak mani tingsurungkuy sagedé-gedé gunung. Atuh ombakna ka sisi téh mani patingjelebét. Biasana ningal laut téh ka Laut Kalér, ombakna henteu ageung. Na ari Laut Kidul, pantesan sawewengi ogé kadangu gegelegeran, ombak anu paudag-udag manawura dina kikisik.

“Itu naon?” sanggem abdi téh.

“Alah, éta mah lauk Endén!” saur Abah.

Abdi ningal cai laut semu hideung, horéng lauk laut nuju ka sisi. Teu lami katingal deui ku abdi aya anu racleng luhureun cai.

“Itu naon Abah?”

“Alah, lamun tadi ngabuntun heurap...” saur Abah.

Lauk arageung sagedé-gedé orok katingal nuju nyantokan lauk aralit. Ombak teu lirén-lirén ka sisi, ka darat. Barang badé dirontok, dongkap deui ombak, anu narik deui éta lauk ka tengah laut. Hanjakal henteu katéwak. Tada teuing resepna upami éta lauk katéwak ku abdi.

Taun-taun dipapay dilakonan ku abdi duaan. Saparantos gaduh budak, Abah sering ka Bandung ningal putu. Abdi jongjon hirup di Bandung, Abah jongjon di pakidulan. Kertos geuning Ema lami di Bandung ngadon lalandong. Alhamdulillah mulih deui téh damang. Naha atuh ari Ema damang, ngadon gentosan jadi Abah anu teu damang. Lajeng ka Bandung ngadon lalandong, Alhamdulillah Abah ogé damang. Abah téh geuning kalah kabur ti rumah sakit.

Abdi kertos sakali-kalina waé ngalayad ka lembur. Abah téh katingal parantos repot.

“Endén, hapunten Abah nya. Ngarérépot ka Endén téh...,” saur Abah.

“Nanaonan ari Abah. Anu kedah nyungkeun dihapunten mah, abdi ka Abah. Budak ka sepuh...” sanggem abdi téh bari seuseurian, da asa teu pupuguh nganggo nyhunkeun dihapunten sagala rupi. Teu aya masalah nanaon.

“Ih, leres Endén, hapunten Abah. Didu’akeun ku Abah téh sing tiasa nabung...”

Abdi téh kapan némbalan kénéh ka Abah téh,

“Abah, abdi mah teu acan tiasa nabung nanaon, panginten abdi mah nabung téh dina diploma baé...”

Ras émut ka barudak abdi téh Abah, kapan parantos duaan anu dibantun ku

abdi. Abdi téh, sanaos tebih tina disebat cekap, ludeung baé ari nabung dina diploma mah. Teu aya jalan sanés, mikanyaah barudak téh. Dunya barana teu gaduh, ngan gaduh rasa nyaah waé. Kantenan upami ras émut ka pun biang mah.

“Hirup mah sing gedé kanyaah. Kanyaah mah dibikeun téh lain beak, kalah ngagedéan. Teu percaya mah keureut ceuli Ema,” kitu sau punbiang.

Janten abdi mah teu tiasa numpuk-numpuk banda, anu diipuk téh rasa nyaah baé. Abdi percanten, yén sing saha anu mikanyaah mahluk di bumi, bakal dipikanyaah ku Anu di Langit. Abdi percanten yén upami aya kahayang anu saé mah Pangéran téh bakal nulungan ka abdi. Abah téh kantos sasauran, titip putra Abah, badé dibeureum badé dihideung kumaha Endén, sateuacan pupus téh. Abdi masih kénéh heureuy ka Abah téh, “Urang bodaskeun baé nya!” Abah téh imut bari neuteup ka abdi. Horéng panungtungan Abah sasauran téh. Panungtungan sumping ka Bandung ngalayadan abdi sareng putu anu kiwari mah parantos jalugjug.

Taun-taun dipapay dileumpangan ku abdi duaan sareng pun lanceuk, henteu karaos, barudak téh parantos garaduh bekel kanggo hirupna anu mandiri. Alhamdulillah. Tangtos kauninga ku Abah ku Ema, du'a abdi anu rerencepan téh kalayan rerencepan deui baé ku allah dikabulna. Teu aya pikecapeun anu langkung saé iwal ti muji sukur ka Nu Maha Agung. Maha Welas Asih ka mahlukna. Mugi-mugi abdi sareng barudak tiasa ngeunteung ka Abah anu ngalakonan hirup di dunya téh éstu ku kecap asal cekap. Ka dituna mah kapan aya Gusti Allah.

Sakitu heula serat ti abdi. Mugi urang tiasa tepang deui dina kabagjaan, kani'matan, anu parantos dijangjikeun ku Gusti Allah yén hal éta téh bakal dipasihkeun ka mahlukna anu takwa. Mugi-mugi urang tiasa kalebет kana golongan anu éta. Amin.*

Anu jadi tinimbangan pangna dua carpon di luhur dipaké pikeun bahan kagiatan sawala nya éta patali jeung eusi carita anu bisa dipaké picontoeun jeung pieunteungeun keur para aprésiator. Aprésiator dipiharep bisa manggihan ajén-inajén sosial budaya anu aya dina éta dua carpon luyu jeung cara nyawang wanoja kana kahirupan sarta patali jeung kalungguhan wanoja di imah sarta di masarakat.

b. Nyaritakeun deui eusi carita anu geus dibaca

Ieu kagiatan miboga tujuan pikeun méré pangalaman sastra, nya éta pangalaman éksprési sastra luyu jeung kamampuh olah verbal jeung visual. Aprésiator nyaritakeun deui guluyur carita jeung eusi carpon “Harga Hiji

Surat” jeung “Surat keur ka Sawarga” kalawan ngagunakeun téhnik nyaritakeun séwang-séwang. Tina ieu kagiatan bisa jadi bakal kapanggih pola galur carita anu bédha jeung galur aslina sanajan eusina sarua.

5.3.2 Sawala Struktur Carpon

a. Sawala ngeunaan struktur carita

Struktur carita anu dianalisisna nya éta téma, galur dumasar runtuyan waktu (mérélé, *flash-back*, campuran), palaku dumasar penampilan (protagonis, antagonis), jeung latar (waktu, tempat, sosial) anu aya dina carpon “Harga Hiji Surat” jeung “Surat keur ka Sawarga”.

b. Nyurahan harti

Téhnik nyurahan harti anu nyamuni dina carpon nya éta ngagunakeun ulikan semiotik, kalawan diheureutan kana unsur ikon métáforis sangkan leuwih éfisién. Aprésiator nyawalakeun unsur ikon métáforis ku cara nyurahan harti anu nyamuni dina carpon “Harga Hiji Surat” jeung “Surat keur ka Sawarga”.

c. Sawala ngeunaan ajén sosial

Luyu jeung hasil panalungtikan, ajén sosial anu disawalakeun nya éta ngeunaan ajén sosial anu ngawengku ajén bebeneran, kaéndahan, moral, jeung kaagamaan dina carpon “Harga Hiji Surat” jeung “Surat keur ka Sawarga”.

d. Sawala ngeunaan ajén budaya

Luyu jeung hasil panalungtikan, ajén budaya anu disawalakeun nya éta ngeunaan ajén budaya anu ngawengku ajén téori, ékonomi, agama, seni, kawasa, jeung solidaritas anu aya dina carpon “Harga Hiji Surat” jeung “Surat keur ka Sawarga”.

e. Ngabandingkeun carpon

Ngabandingkeun carpon “Harga Hiji Surat” jeung “Surat keur ka Sawarga” luyu jeung data struktur, semiotik, jeung ajén-inajén sosial budaya anu geus dipaluruh dina tahap kagiatan saméméhna.

5.3.3 Panutup

Kagiatan sawala dipungkas ku nyindekkeun hasil sawala anu ngawengku struktur carita, semiotik (unsur ikon méttaforis), jeung ajén-inajén sosial budaya. Salian ti éta, aprésiator dipiharep bisa nyieun wangun karya anyar (sajak, kritik sastra, artikel ilmiah, carpon, gambar, jsb.) dumasar kana eusi carpon “Harga Hiji Surat” jeung “Surat keur ka Sawarga”.

